

PUSTIMO V JAVNEM PROSTORU PRI MIRU TISTO, KAR V REDU DELUJE
Razmislek pred posvetom o dodatni spomeniški zaščiti Vodnikovega trga, na ZRC SAZU, 4.
septembra 2010.

Vprašanje garaž pod Vodnikovim trgom oz. bitka za tržnico je tipičen vzorec urejanja prostora, ki v Sloveniji kljubuje vsem drugim načinom, med drugim tudi tistim, ki jih predlagajo razne mednarodne konvencije, katerih podpisnica je tudi Slovenija.

Gre za pravočasen vpliv javnosti na urejanje prostora, ki neposredno zadeva kakovost življenja v obravnavanem prostoru ali v njegovem vplivnem območju.

Najprej se zgodi delitev na skupino, ki ploska investitorju in na skupino, ki je že od začetka skeptična. Prvo skupino je zavedla funkcionalnost ali atraktivnost posega v prostor in ni dovolj informirana, da bi se zavedala škodljivih posledic. Druga skupina je dovolj informirana, a se njenega mnenja ne priznava za legitimnega (navadno, češ, da ni stranka v postopku!) ali pa se je oglasila, ko je bil postopek že v teku.

Žalljivo za ta sistem urejanja javnega prostora je to, da se morajo laiki začeti podrobno ukvarjati z zakonodajo in predpisi in z drugimi strokovnimi vprašanji, ki bi jih morale razrešiti profesionalne izvoljene in nastavljene uradne osebe v interesu javnosti. Tako pa se arhitekti spremenijo v varuhe kulturne dediščine, znanstveniki humanisti v pravne strokovnjake, etnologi v okoljevarstvene aktiviste, vsi skupaj pa v zagovornike človekovih pravic in kakovostnega življenja, ki so nam itak zagotovljeni z ustavo.

Zaradi tega nastaja dvojna škoda. Oblastniki in investitorji nemoteno degradirajo javni prostor, cela plejada strokovnjakov pa namesto svojega strokovnega dela opravlja delo čuvarjev prostora in zakonitosti.

Zato bi najraje zasukal kolo časa nazaj. Naj investitor na Vodnikovem trgu upošteva: voljo in mnenje ljudi (prebivalcev in uporabnikov trga), mnenje strokovnjakov in obstoječo spomeniško zaščito prostora. V tem primeru ne bi bila potrebna nobena dodatna spomeniška zaščita.

V svojem posegu se zato ne bom spuščal v strokovna področja, na katerih nisem doma. Če mi zgodovinar reče, da je prostor treba ohraniti zaradi pričevalnosti mestnega razvoja, mu verjamem. Če arheolog reče, da je treba prostor ohraniti zaradi potencialnih najdb, mu verjamem. Če urbanist in arhitekt svetujeta pametno alternativno rešitev za ureditev parkirišč, ju bom poslušal.

Lahko se oglasim edino glede vrednot kulturne dediščine, ki jih vsebuje obravnavani prostor. Najprej bi komentiral mnenja o značaju kulturne dediščine na ljubljanski tržnici. Največ ljudi občuti kakovost nekega prostora na način, ki ga ni mogoče opisati z besedami. Kakovost bivanja je včasih odvisna od nevidnih povezav in šele, ko v prostoru nekaj odstranimo ali dodamo, se zavemo, da ne občutimo več prejšnjega ugodja. Govorimo o nesnovnih dimenzijah prostora ali kulture. Ko pojem nesnovne dimenzije prenesemo na kulturno dediščino moramo celotno sfero do določene mere sistematizirati, da se lahko sporazumevamo in da lahko primerjamo pojave med seboj. Pojem žive kulturne dediščine smo sistematizirali na podlagi Unescove konvencije iz leta 2003 in našega Zakona o varstvu kulturne dediščine iz leta 2008.

Glede na to, da Svet za kulturo povprašuje po možnosti razglasitve ljubljanske tržnice za element žive dediščine, dodajam naslednjo simulacijo:

Ljubljanska tržnica ni edina v Sloveniji, ki v svojem kraju predstavlja tradicionalno mesto druženja ljudi. Vsaka tržnica je prerez lokalnih ali regionalnih kulturnih prvin. Vsak turist ve,

da lokalni utrip vsakdanjega življenja (beri: krajevne posebnosti) najlaže spoznamo, če obiščemo lokalno tržnico v času največjega obiska, navadno v soboto zjutraj. («Povej mi kakšna je tržnica in povedal ti bom kakšna je vsakdanja kultura prebivalcev».)

Na tržnicah lahko spremljamo način in obseg pridelovanja vrtnin, sadja in drugih kmečkih izdelkov, njihovo raznolikost, praznično leto, prehrabene in nakupovalne navade, rokodelske veščine, nošo in narečja ter lokalne govore. Tržnice predstavljajo mesto srečevanja in pogovarjanja med prodajalci in kupci ter naključnih srečanj kupcev. V tem smislu predstavljajo alternativo nakupovalnim navadam v velikih trgovskih centrih. Na tržnici kupec vzpostavi zaupanje v prodajalca z neposrednim stikom z njim, kar je pomembno zlasti pri prodaji in nakupu ekološko pridelane hrane. Ljubljanska tržnica ni pri tem nobena izjema, le da na njej srečujemo ponudbo iz več slovenskih pokrajin, ne zgolj iz najbližje okolice. Ena od najzanimivejših faz ljubljanske tržnice je verjetno minila, ko je izgubila balkanski utrip. Itd.

Kar sem naštel zgoraj je nabor tez za etnološko obravnavo tržnice. (Veliko več bi jih našteli moji kolegi, ki so se podrobneje ukvarjali z vprašanjem tržnice.) Največ omenjenih prvin je sicer nesnovnih, a v tem primeru lahko govorimo o nesnovnih **vidikih** kulturne dediščine tržnice in ne o **enotah** žive kulturne dediščine za register ali za razglasitev žive mojstrovine. K sreči smo že v pripravah na izdelavo registra žive kulturne dediščine predvidevali, da bo prišlo do primerov, ko nek kulturni prostor vsebuje več vidikov žive kulturne dediščine, ki se sinergtsko dopolnjujejo. Zato smo poleg petih domen nesnovne dediščine, ki jih predlaga Unescova konvencija, dodali tudi domeno kulturni prostor. Verjetno bi ta domena omogočila registracijo ljubljanske tržnice kot elementa žive kulturne dediščine. O tem se bo v kratkem izjasnila Delovna skupina Koordinatorja za varstvo žive kulturne dediščine.

Eden no največjih problemov na področju žive kulturne dediščine je varstvo in ohranjanje. Razglasitev Vodnikovega trga s tržnico kot elementa žive dediščine naj bi sicer fiksirala njegove bistvene kulturne značilnosti, hkrati pa naj bi dopuščala razvoj. Zato bi morali opredeliti kaj je v tem prostoru ključnega za njegovo kakovost in kako tisto vzdrževati v dobri kondiciji.

Možno je, da bi pričakovane »normalne« spremembe ljubljanske tržnice celo presegale posledice po gradnji podzemne garaže. Npr. slej ko prej bodo v Ljubljani razmišljali o pokriti tržnici, saj v današnjem stanju tržnica v slabem vremenu ne more optimalno delovati. (Domnevam, da danes taka sprememba nekaterim zveni bogokletno!) To bi seveda v dobršni meri spremenilo tako materialni kot tudi »nesnovni« značaj ljubljanske tržnice. Spremenilo bi se tudi razmerje med tržnico in okoliškimi kulturnimi spomeniki. O tem se lahko prepričamo ob podobnih primerih v drugih slovenskih mestih pa najsi gre za spremembo, ki je okrepila značaj tržnice ali pa ga je bistveno okrnila.

V celotni kulisi žive kulturne dediščine v Sloveniji ljubljanska tržnica verjetno ni najpomembnejši element. In tudi potencialno razvrednotenje Vodnikovega trga ni edino razvrednotenje kulturnega prostora v Sloveniji. Številne kulturne prvine in kakovost bivanja, ki je z njimi povezana, pa rodovitna zemlja, so ogroženi zaradi nepremišljenih posegov, ureditev, investicij, t.i. razvoja itd. Dajmo že enkrat pregledati položaj te problematike v celotni državi in predlagati humanejše načine urejanja prostora, ne samo v Ljubljani, temveč tudi po drugih slovenskih krajih.

Naško KRIŽNAR